

Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

з

«Економічної теорії»

на тему:

«Монопольний ринок та особливості його
функціонування в Україні»

Студента 2 курсу групи ЕПП-21
напрямку підготовки «Економічна теорія»

Бриля В.М.

Керівник:

Жовковська Тетяна Тарасівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль 2017

План

Вступ

1. Теоретично-методичні підходи до монополізації економіки.
2. Аналіз монопольного ринку України на прикладі ДП «Укрзалізниця»
3. Оцінка монополізації ринків країн ЄС і США.
4. Антимонопольна політика України та напрямки її удосконалення.

Висновки

Додатки

Список використаних джерел

Зміст

Вступ.....	5
1. Теоретично-методичні підходи до монополізації економіки.....	7
2. Аналіз монопольного ринку України на прикладі “Укрзалізниці”.....	14
3. Оцінка монополізації ринків країн ЄС і США.....	21
4. Антимонопольна політика України та напрямки її удосконалення.....	26
Висновки.....	32
Додатки.....	34
Список використаної літератури.....	43

Вступ

Дана тема є досить актуальною на сьогоднішній день, адже ще з перших років своєї незалежності Україна хоче якомога зменшити вплив монополій на економічний розвиток держави і зробити нормальні умови для розвитку ринкової економіки. В наш час здійснення ефективної антимонопольної політики є одним із найважливіших питань для нашої держави. Ринок України вже майже захоплений захоплений монопольними підприємствами, а це досить негативно впливає на економіку країни. В Україні монополізовані вже майже всі сфери виробництва, і як у світі монополізація впливає тільки на виробничу сферу.

Основна проблема у тому, що в Україні монополізм характеризується певними особливостями, і вони вже є наслідком тривалого панування нашого адміністративного управління та обумовлюються трансформаційними процесами в економіці. Щей до цього, шукаючи методи мінімізації негативного впливу монополізації та покращення державного регулювання діяльності монополій мусить враховувати здобутки світової економічної.

Метою моєї роботи є докладний аналіз та знаходження особливостей функціонування монопольного ринку України, а також можливості покращення антимонопольного регулювання. І тому в першу чергу я розкажу що таке монополії розкрию причини їх утворення та особливості функціонування.

Для того щоб дослідити мету необхідно вирішити певні завд:

- розглянути сучасні підходи до аналізу монополізму та його вплив на економіку України;
- дослідити еволюцію формування монопольних ринків
- розглянути теоретичну основу механізму державного антимонопольного регулювання в економіці України;
- виявити динаміку ринкових структур в українській економіці та їх вплив на рівень монополізації в Україні;

- запропонування шляхів удосконалення механізму антимонопольного регулювання в межах економіки України;

Об'єктом нашого дослідження будуть особливості функціонування монопольного ринку нашої держави а також монополізаційні процеси в економіці України та світу загалом.

Антимонопольна політика України та шляхи її удосконалення.

Якщо порівняти норми монопольного ринку різних країн то можна зробити певні висновки про їх схожість або їх відмінність.

Предметом мого дослідження є теоретичні і практичні аспекти щодо функціонування та покращення державного регулювання монопольного ринку.

Методи дослідження: теоретичні та методологічні дослідження є основою сучасних концепцій, що досліджують механізм функціонування монополії та її ефект на економіку країни; праці зарубіжних та вітчизняних теоретиків та практиків з питань антимонопольного регулювання також якісний аналіз та метод наукових абстракцій при обґрунтуванні категоріального апарату, системний та структурно-функціональний підходи для дослідження цінової диверсифікації у сфері житлово-комунального господарства, статистичний аналіз для виявлення тенденцій в розвитку ринкових структур.

1. Теоретично-методичні підходи до монополізації економіки.

Монополія є ринковою структурою, яка характеризується наявністю тільки одного продавця та багатьох покупців і також відсутністю близьких замінників для даного товару, існуванням бар'єрів для входу конкурентів на ринок. Логічно що підприємство в умовах монополії називається монополістом, а

ринок, на якому діє монополіст у свою чергу називатиметься монопольним ринком.

За умов чистої монополії галузь складається тільки з одного підприємства, тобто поняття «підприємство» і поняття «галузь» можна сказати що стають теоретично тотожними. Крива попиту на продукт «чистого монополіста» виступає одночасно і кривою ринкового попиту, яка завжди має від'ємний тангенс кута нахилу (рис 1.1).[3]

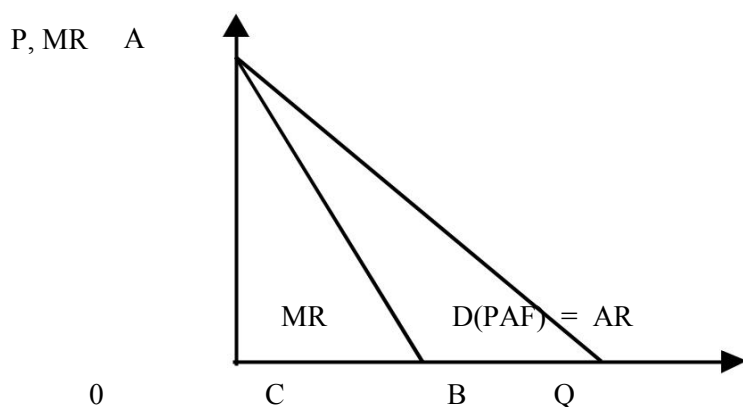

Рис. 1.1 Попит, ціна, і граничний виторг підприємства-монополіста

Крива попиту монополіста в оберненій формі матиме вигляд

$$P = a - bQ$$

Гранична виручка відрізнятиметься від ринку досконалої конкуренції, вона завжди буде меншою, ніж ціна товару і її графік проходитиме вже нижче кривої попиту

$$MR = (P(Q) \cdot Q)' = P + Q \frac{\partial P}{\partial Q}$$

Для кращого розуміння монопольного ринку, можна просто порівняти його з ринком досконалої конкуренції (рис.1.2):

- споживачі за умов монополії отримуватимуть, зазвичай меншу кількість продукту,

а сплачувати за кожну одиницю блага будуть більше, ніж на ринку досконалої конкуренції.

- частина надлишку споживача перехотиме до монополії, а частина втрачається без повернення. Сума величин втрат вигоди споживача і виробника (на графіку це площа трикутника $AE_M E_K$) називається соціальною ціною (вартістю) монополії (трикутник Харбергера).

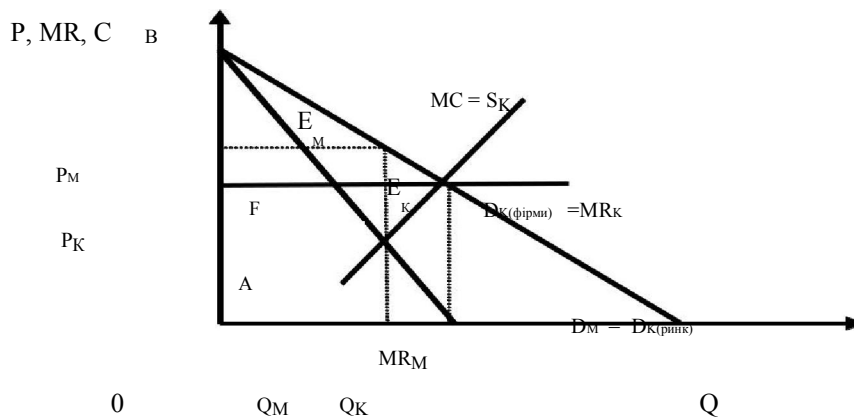

Рис. 1.2. Порівнювальний аналіз досконалої конкуренції та монополії

Монополіст максимально збільшує прибуток, випускаючи певну кількість продукції,

за якої граничний виторг буде дорівнювати граничним витратам ($MR = MC$).

Що ж до ціни, яку регулює монополіст, то вона визначається висотою кривої попиту в точці випуску, що дає найбільшу кількість прибутку. Така ціна завжди буде вища за граничні витрати, отже $P > MC$ (рис.1.3)

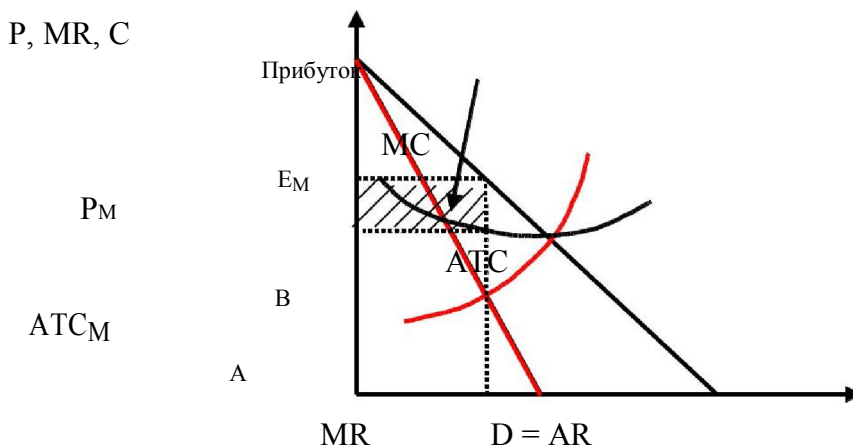

Рис. 1.3. Максимізація прибутку підприємством-монополістом

Монополія максимально збільшує прибуток лише за умов наявності еластичного попиту, тобто підприємство монополіст сама обирає обсяг виробництва товару або послуг і встановлює на них ціну, що відповідає верхній половині кривої попиту.

При монополії відсутній функціональний зв'язок між обсягом випуску та ціною і тому не реально побудувати криву пропозиції фірми-монополіста.

Бар'єри є умовами встановлення та утримання монопольної влади для вступу конкурентів до певної галузі де функціонує монополіст, тобто це є обмеження обмеження, які запобігають появі додаткових продавців на монопольному ринку, а саме:

1. Особливі права на виговлення певної продукції чи надання певних послуг, отримані від держави у вигляді ліцензії.

2. Патенти та авторські права, які забезпечують правовий захист інноваційних продуктів.

3. Власність на пропозицію певного виробничого ресурсу.

4. Економія на масштабному виробництві, яка є характерним явищем для галузей.

5. Необхідність досить потужного (великого) стартового капіталу.

6. Високі транспортні затрати або взагалі нетранспортабельність окремих товарів і послуг.

7. Нечесна конкуренція

На сьогоднішній день досить важко уявити розвиток економіки без існування конкуренції, яка забезпечує формування нормального ринкового середовища.

одним з головних завдань держави є запровадження і захист конкурентних відносин .[3]

Україна з початку незалежності надає підтримку економічній конкуренції та боротьбі з монополізмом.

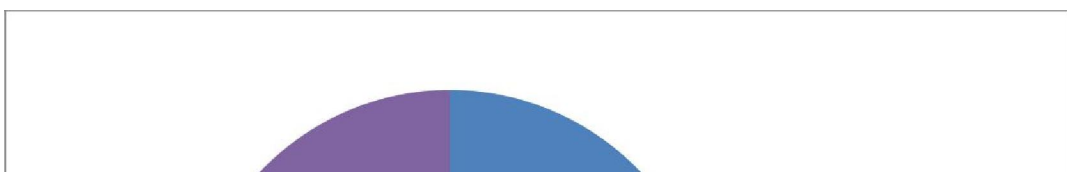
Відповідно за статтею 42 Конституції України «не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція». Види і межі монополії визначаються статтею 92 Основного Закону зазначено, що тільки законами України визначаються правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання.[5]

Засади на підтримки та захист економічної конкуренції та обмеження прояву монополізму в господарській діяльності зазначенні у Законі України "Про захист економічної конкуренції". Цей Закон розкриває поняття економічної конкуренції як змагання між суб'єктами господарювання задля здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, у висновку чого споживачі та суб'єкти господарювання змушені вибирати тільки серед декількох продавців, покупців, а окремий суб'єкт господарювання не має змоги виявити умови обороту товарів на монополістичному ринку.

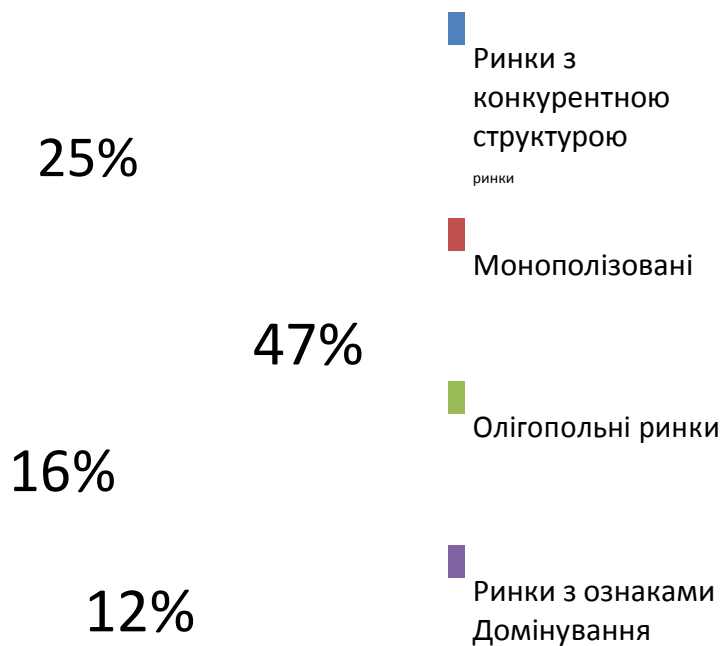
Ринкова поведінка економічних суб'єктів залежить від особливого індивідуального попиту та пропозиції, які складаються у певний період діяльності на ринку. Кількість продавців та покупців та їх економічна сила є тими чинниками, які визначають тип поведінки кожного індивідуального суб'єкта на ринку.

Щоб зайняти домінуюче монопольне становище на ринку можуть бути здійсненні різноманітні прийоми. Підприємство може «пересилити» суперників, нав'язати їм свої інтереси, або ж витіснити їх з ринку. В минулому також було місце війнам за повне знищення конкурентів. За сучасних умов під впливом різних факторів монопольні посягання здійснюються в основному через приєднання суперників і нав'язування їм своїх інтересів. Все це відбувається за допомогою скуповування, надання кредитів, а також укладення договорів про злиття декількох підприємств. Зараз ринок фактично монополізований і ще довго таким залишатиметься. За умов описаних вище властивості конкуренції проявитися повністю не мають змоги. [10].

Діаграма 1. Структура ринку України[1]

Підприємства України

Проаналізувавши діаграму, я зробив висновок, що відсоток монополізованих ринків на Українському ринку на сьогодні досить великий.

Нерівні умови конкуренції виникають через неоднаковий режим оподаткування, субсидіями і привілеями з боку держави чи місцевої влади. Внаслідок чого мало ефективні підприємства знаходяться в кращому становищі.

Гальмуючи стимули використання досягнень НТП, монополія робить економіку надзвичайно марнотратною, стримує її інтенсифікацію. Ринок в якому панує монополія, ціни втрачають ринкову гнучкість а також недостатньо реагують на коливання попиту і пропозиції.

Монополія глушить хвилі, від попиту до виробництва, що дезорієнтує інвестиційні потоки, а потреби споживачів так і залишаються незадоволеними.[15]

Є 2 основні думки щодо розвитку монополій в Україні. Перша точка зору звинувачує державу, яка, з одного боку, сама організовує монополії (адміністративні), а з другого – своєю бездіяльністю дозволяє їм створити і використовувати монопольне становище. З іншої точки зору монополістичні утворення є закономірними. Монополістичні утворення - це окремі підприємства, об'єднання підприємств або господарські товариства, що роблять значну кількість продукції визначеного виду, завдяки чому займають домінуюче положення на ринку.

Плюсом є те, що у гігантських підприємств та їх об'єднань більше можливостей розвивати сучасне виробництво

Наряду з позитивними рисами мають місце і негативні і перший серед них — це звичайно ж встановлення монопольних цін. Через монополію погіршується розвиток НТП.[16]

У висновку хочеться сказати що конкуренція це досить складний процес, щоб забезпечити успіх у ньому, фірма повинна дотримуватися певної стратегії дій, спрямованих на досягнення конкретної мети.

2. Аналіз монопольного ринку України на прикладі “Укрзалізниці”.

Після незалежності в економіці України відбулися масштабні зміни, і вона отримала статус країни з ринковою економікою. І досі ще підтверджують своє існування державні природні монополії — стан ринку, при якому задоволення попиту найбільш ефективно в умовах

“Укрзалізниця” – монополіст на далекі перевезення пасажирів. Це дає можливість “Укрзалізниці” підвищувати ціни на квитки.

“Укрзалізниця” — природна монополія, яка веде своє існування без передумов для появи нових гравців. Її попит на послуги має стійкий, постійний характер. Вартість входження на ринок із фірмою монополістом у ньому є занадто високою.

“Укрзалізниця” є монополією, незважаючи на те що її статус формулювався досить невизначено. А питання про доцільність усунення реформ щодо регуляції монополій є досить дискусійним..

У травні минулого року Укрзалізниця заявила про свій дефолт щодо кредитних зобов’язань, номінованих у євробондах. Вона не мала змоги провести платежі за основною сумою за деякими двосторонніми кредитними

Це призвело до перекресного невиконання зобов’язань за деякими іншими кредитами

Гендиректор Укрзалізниці М. Бланк заявив, що Укрзалізниця пхоче на майбутнє в’яснити з кредиторами реорганізацію їхніх боргів на суму в розмірі 32 млрд грн. М. Бланк заявив, що критичну ситуацію в Укрзалізниці не має змоги виправити «терапевтичними методами», тому довелося піти на дефолт.[12]

Вімовкою для чиновників традиційно є те, що, мовляв, “війна ж”. Точніше, за офіційною позицією держмонополії, «невиконання зобов’язань необхідно розглядати в контексті подій в Східній Україні, які призвели до порушень операційної діяльності і мали істотний негативний вплив на фінансові показники». Цей дуже зручний аргумент який просто зазвичай відволікає увагу від реальних проблем у роботі Укрзалізниці: непрозорості ведення господарської діяльності.

Якщо подивитись на ситуацію вантажоперевезень тут ситуація мабуть цікавіша : з липня 2014 р. залізничний тариф на вантажоперевезення зріс на 12,5 %, а з лютого цього року – ще на 30 %.

“При падінні обсягів перевезень на чверть річний дохід скоротиться приблизно на 30 млрд грн, близько 20 млрд з них можливо компенсувати підвищенням тарифів”. [12]

Причиною дефолту є криза ліквідності, а також різка девальвація національної валюти за умов, що 75% боргу Укрзалізниці в доларах.

Мінфін нарешті зацікавилось боргами укрзалізниці. У Мінфіні також упевнені, що укрзалізниця проводитиме реструктуризацію своєї частки боргу, включаючи єврооблігації обсягом 500 млн дол. США. І Притому, що Укрзалізниця оголосила дефолт за внутрішнім боргом, [2]

Цікаво, що це повідомлення з’явилося після того, як у Мінфіні злякалися небажання зовнішніх кредиторів домовлятися про реструктуризацію українського суверенного боргу. Зокрема, Міністерство фінансів України висловило свою стурбованість позицією Комітету кредиторів, який представляє власників зовнішніх боргових зобов’язань України, і відсутністю готовності з його боку брати участь у переговорах. Міністерство вважає, що утримувачі облігацій не можуть бути зацікавлені в альтернативному розвитку подій у разі, якщо позитивних результатів переговорів з боргової операції України не буде досягнуто. Альтернативою ж якраз і буде дефолт України із зовнішніх зобов’язань. Водночас означений дефолт демонструє макроекономічні виклики, що стоять перед Україною, і потребу в успішному досягненні угоди відносно боргової операції, що також відповідає домовленостям України з МВФ. Тому

доля нового траншу від МВФ залежить від підсумків переговорів Мінфіну з кредиторами.

Треба зазначити, що нещодавно в Україні почала працювати чергова місія МВФ. Одним з можливих результатів її роботи може стати ухвалення рішення про виділення чергового траншу кредиту українському урядові. Це відстрочить, у черговий раз, оголошення технічного дефолту з держзобов'язань, але збільшить і без того феноменально високий держборг УЗ, який уже становить понад 82 % від прогнозованого показника ВВП України на 2015 р. Отже, ситуація стану дефолту за основними зобов'язаннями, у якому Україна де-факто перебуває вже, як мінімум, рік, тільки погіршиться, оскільки погашення старих боргів відбувається виключно за рахунок отримання нових позик у 2015 р.[17]

Як ідеться в повідомленні Мінфіну, проведення реструктуризації боргу залишається однією з найважливіших фінансових цілей України, а механізм розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF), якраз і має на меті забезпечення стійкості українського боргу в середньостроковій перспективі.

Фахівці вважають, що технічний дефолт не додасть компанії козирів напередодні запланованих переговорів з реструктуризації зовнішнього боргу. Ситуація ускладнюється втратою контролю над Донецькою залізницею. Повернути його навряд чи вдасться, і це може призвести до нових труднощів з виконанням зобов'язань.[4]

Необхідність реструктуризації боргу, безумовно, не була сюрпризом для топ-менеджменту компанії. Тому дивно, що рішення розпочати її прийнято фактично одночасно з оголошенням технічного дефолту. «Складно починати розмову про реструктуризацію з дефолту. Для успіху потрібна довіра, а утримувачі облігацій дізналися про дефолт постфактум», – зазначає старший аналітик АРТ “Капітал” О. Андрейченко.

Фахівець відділу продажів боргових цінних паперів Dragon Capital С. Фурса впевнений, що технічний дефолт не зашкодить самій УЗ і реструктуризація пройде успішно. «Інвесторам, які у результаті крос-дефолту отримали право вимагати дострокового погашення своїх облігацій, не вигідно

його реалізовувати, тому що ціна їх впаде. Утримувачам доведеться виходити з того, що в УЗ все погано, і приймати її умови», – прогнозує він.[14]

Фахівці не виключають подальших негативних ситуацій, пов'язаних з нездатністю залізниці виконувати кредитні зобов'язання. УЗ офіційно визнала відсутність контролю над активами в зоні АТО. Це також може викликати нові дефолти. Наприклад, ще одна з ковенант з євробондів забороняє реорганізацію, а втрату контролю над Донецькою залізницею може бути саме так і кваліфіковано, вважають аналітики.

Нагадаємо, це вже не перший технічний дефолт УЗ. У 2009 р. вона допустила прострочення виплати за синдикованим кредитом на загальну суму 550 млн дол. Barclays Bank (був узятий у 2007 р.). Не отримавши черговий транш на 110 млн дол., кредитори пред'явили до оплати всю суму боргу, що залишилася. Тоді з утримувачами боргу вдалося домовитися про реструктуризацію. Як воно буде цього разу – лишається тільки гадати.[11]

Мабуть, у найближчі чотири роки технічні дефолти із зовнішніх зобов'язань або загрози щодо таких оголошуватимуть й інші держустанови, як це вже зробили “Укрексімбанк” та Укрзалізниця. І якщо державою на законодавчому рівні та відповідними держустановами не буде прийнято відповідних рішень, то, дуже ймовірно, оголошення дефолту стане в нас повсякденністю і нікого вже не буде дивувати.

Нагадаємо, экс-міністр інфраструктури України А. Пивоварський заявляв, що представник німецького залізничного підприємства Deutsche Bahn, можливо, увійде до складу дорадчого органу УЗ після реорганізації цього державного підприємства. Першим же кроком на шляху до покращання діяльності УЗ став розроблений у червні поточного року департаментом інфраструктури новий законопроект України “Про залізничний транспорт України”, що визначає правові, організаційні та соціально-економічні засади функціонування залізничного транспорту в Україні. Згідно з проектом закону його функціонування здійснюється, виходячи з принципів збереження 100 % акцій АТ «Укрзалізниця» у державній власності, а також збереження цілісності

та забезпечення безперебійного функціонування інфраструктури, централізованого диспетчерського управління процесом перевезень у межах інфраструктури та належних АТ “Укрзалізниця” залізничних шляхів не загального користування. Державна ж тарифна політика, за законопроектом, має формуватися на основі економічно обґрунтованих тарифів, прогнозованості й структурованості, адресності регулювання, його спрямованості на конкретний суб’єкт природної монополії. [2]

Крім того, проект закону встановлює основи державного регулювання у сфері залізничного транспорту, визначає відносини з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також особливості проектування, будівництва, реконструкції, утримання та розпорядження об’єктами залізничного транспорту. Передбачено заходи щодо стимулювання будівництва об’єктів залізничного транспорту за рахунок будь-яких незаборонених законодавством джерел фінансування з обов’язковою подальшою передачею об’єктів інфраструктури, що мають стратегічне значення, у державну власність. Норми законопроекту не допускають можливості виникнення приватної власності на стратегічні об’єкти інфраструктури.

Будемо сподіватися, що цей законопроект засвітить “зелений вогник” для українського залізничного потягу, який нарешті рушить з місця у вірному напрямі на шляху до своєї реорганізації.

3. Аналіз монополізації ринків країн ЄС і США.

Питання монополізму, досконалої конкуренції привертає увагу не тільки вчених, а й широких прошарків населення. Людям цікаво детальніше зрозуміти природу монополій, причини їх виникнення, шляхи контролю над монополіями та їх місце економіці. Намагаючись дати відповідь на актуальні питання, науковці звертаються до історії створення монополій, умов їхнього функціонування в різних країнах світу та Європи. Найкращим прикладом, напевно, в даній ситуації виступають Сполучені Штати Америки, які мають досвід розвитку в умовах монополізованої економіки. США це країна з розвиненим капіталізмом, яка пройшла всі основні етапи його розвитку, що досягла грандіозного економічного впливу на світовий порядок.

Перші монополії виникли у США із розвитком колоній. Суспільні роботи були потрібні, щоб зробити новий світ гостинним для старого світу мігрантів, були потрібні великі компанії. Саме цим компаніям надавалися унікальні контракти. Навіть після американської революції багато з цих фірм все ще функціонували за наявними контрактами.

Монополія характеризується відсутністю конкуренції, що по своїй суті означає більш високі ціни і нижча якість продукції. Водночас велика економічна міць, які тримали монополії також мали позитивні наслідки для економіки США.

На початку ХХ століття у Сполучених Штатах Америки майже 50% усього виробництва країни зосереджувалася в руках 1% від загальної кількості підприємств. На початку 2000 року з понад 24 млн. підприємств на 3% від їх загальної кількості припадало більше 50% всього виробництва США. До гігантських в той час відносились підприємства, виробництво яких перевищувало 1 млн. доларів. Уже на сьогоднішній день ці підприємства відносять до категорії малих. У 2005 до списку 500 наймогутніших корпорацій не ввійшло жодної компанії оборот яких був менший за 1 млрд. дол. Основною ознакою монополізації економіки є поступове скорочення кількості конкуруючих фірм у різних галузях. Так, якщо у США на початку ХХ століття

налічувалося 1500 авто компаній, то вже на початку ХХІ – 4, причому на 3 наймогутніших припадало більше 93% випуску автомобілів.[11]

Більше як століття свого розвитку акціонерна форма власності за набула значних масштабів поширення. На акціонерних компаніях в ХХІ столітті у США виробляється до 90% ВВП країни, в Україні цей показник коливався на рівні 70%. На сьогодні практично кожне середнє, велике та частина малих підприємств в розвинених країнах світу існує у формі акціонерного. Хоча акції малих підприємств не продаються на фондових біржах, тому що вони є акціонерними компаніями закритого типу. Винятковими є акції перспективних малих компаній, торгівля якими здійснюється на паралельному біржовому новому ринку.

Серед 500 найвпливовіших монополій США понад 88% здійснюють свою діяльність як багатогалузеві концерни. І лише 5% цих корпорацій випускають однотипну продукцію, більшість із них має у своєму складі у середньому 12 галузей, а найбільші до 50 галузей. Міць концернів та інших монополістичних об'єднань росте.

На думку західних вчених, монополія характеризує присутність на ринку лише одного продавця товару чи послуг, або коли одна компанія повністю забезпечує випуск товарів. Цей ти має назву “абсолютна монополія” – це монополія окремого продавця і трапляється достатньо рідко. Згідно досліджень американських економістів, у США близько 6% ВВП проводиться за умов наближених до абсолютної монополії.[13]

Становлення антимонопольної політики держав світу розпочалося, що навколо них почалася формуватися негативне ставлення громадськості, вони вимагали захистити споживачів від тиранії тогочасних монополістів шляхом обмеження їхньої діяльності. Особливого розмаху це набуло в США, де монополізація економіки проходила найшвидше. Саме через це згодом в інших країнах були прийняті закони, які в подальшому будуть перешкоджати захопленню ринків.

У Сполучених Штатах Америки Першим законом, який був написаний задля протидії монополізації економіки був “Антитрестовський акт Шермана” у 1890 році. Згідно з цим актом незаконним оголошувалося створення монополії, або вступ у змову з метою обмеження конкуренції. Саме цей закон доповнювався у 1914, 1936 та 1950 роках, і частково діє дотепер. Саме цей акт заклав основу антимонопольної політики світу. Цим законом були заборонені картелі та трести, для того щоб обійти його монополії створювалися у формі холдингових компаній, здійснювали злиття корпорацій, за умовами якої ліквідувалась самостійність компаній, які поглинались. У свою чергу картельні угоди замінювались негласними угодами, або ж лідерством у цінах. За порушення цього акту передбачалася кримінальна відповідальність, прирівнювалось до злочину. Поодинокі порушення карались штрафом у розмірі 250 тис. доларів та ув’язненням до трьох років за кожне порушення. Холдинги могли бути оштрафовані навіть на 1 млн. доларів.

Згодом було ухвалено “Закон Клейтона” у 1914 році, яким заборонялося укладати угоди про обмеження кола контрагентів, купівлю, або “захоплення” компаній, які можуть привести до монопольного становища на ринку. Після “Закону Клейтона” у тому ж 1914 було прийнято “Акт про Федеральну торговельну комісію”. Цей акт був затверджений для того щоб повернути попередні антитрестовські закони і вести нагляд за їхнім дотриманням.

Упродовж 20-х років антитрестовська діяльність втратила свої позиції, але з початком “Великої депресії” у 30-х населення уже не хвилювало питання підвищення цін. Від дрібних підприємців до органів влади надходили вимоги стримання цін від падіння. Проте згодом процес державного регулювання продовжився прийняттям у 1950 році “Закону Селлера-Кефопера”, який доповнював попередні позиції про недопущення злиття фірм через купівлю активів. Особливістю антимонопольного законодавства США є те, що закони були прийняті близько сотні років тому, залишаються основою чинного законодавства й до сьогодні.

Стрімкий ріст розмірів капіталів забезпечувався також поглибленою централізацією, яка відбувалася шляхом злиття кількох незалежних компаній. Ця форма концентрації капіталу була поширена саме в США. Вперше таке злиття відбувалося 1890-х роках і на початку ХХ століття. Результатом було створення найбільших компаній, які підпорядковували собі окремі галузі промисловості. У металургії - “Stadart Oil”, в автомобільній - “General Motors” і т.п. Друга хвиля злиттів відбулася не задовго до економічної кризи 1929-1933рр. У цей період утворилися монополії в алюмінієвій промисловості, у виробництві скла та інші.[13]

З моменту виникнення Європейських товариств постало одне із основних і інституційних завдань, а саме: підтримки конкуренції на належному рівні. Для того щоб досягти бажаних ефектів спільного ринку європейським державам потрібно було проголосити домінування відкритої, конкурентної ринкової економіки на рівні публічних правовідносин, яка виключає дискримінацію економічних свобод на рівні держави.

Першими законами, які протидіяли монополіям в Європі були затверджені лише 1930-х роках. У 1935 – Бельгія і Нідерланди, у 1937 – Данія, у 1948 – Велика Британія, 1957 – ФРН, 1963 – Франція. У східній Європі такі акти з’явилися аж наприкінці 1980-х років.

У законодавстві Британії монополія визнавалася тоді, коли група компаній чи компанія здійснює 25% закупок чи поставок. Хоча за цим законодавством монополія не вважалася негативним явищем. Це обґрунтовувалося тим, що монополізація лише потенційно створює можливість для діянь, яку можуть суперечити інтересам суспільства.

Згідно з “Актом про конкуренцію”, анти конкурентними вважаються такі, монополії які мають на меті обмеження, спотворення конкуренції, або запобігання їй. Проте все залежить від конкретної ситуації, на одних ринках певні дії можуть вважатися такими, які допустимі з точки зору конкуренції, а в той же час на інших ринках вони є неприйнятні. [11]

ЄС опорами законодавства у сфері конкуренції має статті 85 і 86 Римського договору. Ст. 85 забороняє, як несумісні зі “Спільним ринком” всі угоди між підприємствами, рішення асоціації підприємств і узгоджені дії, які можуть вплинути на торгівлю між державами – членами, і які метою чи наслідком мають запобігання, обмеження чи скорочення конкуренції на “Спільному ринку” і, зокрема, які:

1. прямо чи опосередковано фіксують закупівельні чи продажні ціни або будь-які інші комерційні умови;
2. обмежують чи контролюють виробництво, ринки, технічний розвиток чи інвестиції;
3. розподіляють ринки чи джерела постачання;
4. застосовують неоднакові умови до еквівалентних угод з іншими сторонами в торгівлі, таким чином ставлячи їх у не вигідне конкурентне становище;

За ст. 86 забороняється як несумісне зі “Спільним ринком” будь-яке зловживання домінуючим становищем одним чи більшою кількістю підприємств у межах “Спільного ринку” чи значною його частиною, якщо воно може вплинути на торгівлю між країнами-членами.

Якщо угоди впливають на торгівлю між країнами членами, то вони автоматично є незаконними, якщо лише не звільнені від відповідальності Комісією ЄС. А таке звільнення може надаватись лише за умови, що угода (контракт) сприяє покращенню виробництва, дистрибуторству, технічному чи економічному прогресу і в той же час надає споживачам “справедливу частку вигод”, не накладає неналежних обмежень і не надає можливості для усунення конкуренції.

4. Антимонопольна політика України та напрямки її удосконалення.

Монополія – суспільне явище результатами діяльності якої є певні наслідки. У цьому випадку негативних набагато більше ніж позитивних. Одним із головних наслідків є придушення конкуренції, без якої неможливе нормальне існування ринку.

Задля перешкоджання цим процесам, держава зобов'язана проводити активну та сувору антимонопольну політику, у складу якої входять видання актів, законів, обмеження сфери впливу монополістичних об'єднань і застосування різних роду санкцій до порушників від економічних (штрафи) до кримінальних (тюремні ув'язнення).

Антимонопольна політика – сукупність заходів держави щодо припинення зловживання монополістичним становищем. Основними обов'язками держави у її діяльності щодо проведення антимонопольної політики є створення антимонопольного законодавства, яке б регулювало діяльність вже існуючих монополій, а також прийняття законів, які б не допускали антиконкурентних дій, а також передбачали відповідальність за недобросовісну конкуренцію.[9]

Система антимонопольного законодавства України включає Закони України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності”, “Про Антимонопольний комітет України”, “Про захист від недобросовісної конкуренції”, постанову КМУ від 11 листопада 1994 р. №765 “Про запровадження механізму запобігання монополізації товарних ринків” у редакції постанови КМУ від 26 травня 1997 р. №499, Правила розгляду справ про порушення антимонопольного законодавства України, затверджені розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19 квітня 1994 р. №5 у редакції розпорядження Антимонопольного комітету України від 29 червня 1998 р. №169-р, Положення про контроль за економічною концентрацією, затвердженого розпорядженням АМК України від 25 травня 1998 р. №134-р та ряд інших.[6]

Отже, Закон України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницької діяльності”, стосується, в першу чергу, не боротьби з монополізмом та недобросовісною конкуренцією (їм відведено лише 7 статей), а створення Антимонопольного комітету України (АМКУ).

Основним завданням Антимонопольного комітету України згідно зі статтею 3 зазначеного Закону є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині:

1) проведення держконтролю з дотримання законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб’єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб’єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб’єктами природних монополій; 3)

сприяння розвитку добросовісної конкуренції;

4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції. Також відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» Антимонопольний комітет України є органом оскарження процедур закупівель.[7]

Нині в Україні існує комплекс проблем у галузі державного антимонопольного регулювання товарних ринків. Їхнє вирішення і визначає перспективні шляхи демонополізації економіки України:

1. За роки реформ так і не створено умов для добросовісної конкуренції, які впливають на ефективність ринкової економіки. Економічною політикою держави не враховано необхідності формування механізму забезпечення такої конкуренції – основи ефективного функціонування ринкової системи. І сьогодні ні на макро-, ні на мікроекономічному рівнях відповідними органами

державної влади не прийнято відповідних заходів щодо розвитку конкуренції і підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

2. Недоліки антимонопольного регулювання товарних ринків найгостріше виявляються у сфері ціноутворення. До цього часу немає дійових інструментів припинення нелегальних змов у часників ринку з метою підвищення цін, відсутні чіткі науково обґрунтовані методики регулювання цін на продукцію природних монополій і загалом у високо монополізованих галузях економіки. Внаслідок цього спостерігається систематичне завищення цін легальними і нелегальними монопольними утвореннями, які генерують інфляцію витрат і цінові диспропорції, підривають фінансове становище підприємств обробної промисловості і сільського господарства, провокують спад виробництва.

3. Ефективність антимонопольного регулювання товарних ринків знижується паралелізмом і суперечностями в діяльності різноманітних державних органів. Деякі функції Антимонопольного комітету України суперечливо переплітаються з функціями Мінекономіки, Міністерство фінансів, Державної комісії з ціноутворення та фондового ринку, НБУ та інших відомств. Внаслідок нечіткого розподілу функцій щодо здійснення антимонопольної політики між різними відомствами цілі ринкові сектори виходять з-під антимонопольного регулювання.

4. Поза увагою державного антимонопольного регулювання товарних ринків зачищаються процеси концентрації власності з метою встановлення контролю над ринком. Внаслідок цього формуються великі горизонтальні монополії, які контролюють цілі галузі економіки. У багатьох випадках цей контроль встановлюють зарубіжні компанії. Відбувається скуповування акцій українських підприємств, зокрема оборонної промисловості, іноземними конкурентами. Незважаючи на очевидну загрозу національній безпеці, адекватних заходів органи державного регулювання не приймають.

5. Не створено дійової системи підтримки малого бізнесу. Не прийнято відповідних заходів щодо захисту його суб'єктів від кримінальних елементів і створення умов для добросовісного ведення підприємницької діяльності.

Залишається неефективною податкова система. Високі податки сприяють переходу малого бізнесу у «тіньову економіку». Бюрократичні перешкоди і адміністративні бар'єри, утруднюють діяльність малих підприємств.

6. Не вирішено проблему формування системи регулювання діяльності природних монополій локального характеру. Практика встановлення тарифів на послуги природних монополій не має чітко обґрунтованих методик калькулювання витрат. Відсутня ефективна схема регулювання тарифів, які формуються під сильним впливом соціально-політичної кон'юнктури та зацікавлених структур.

7. Існує проблема з недопусканням і припиненням недобросовісної цінової конкуренції з боку монополістів. Спостерігається зростання цін на ринках сировинних і паливних товарів. Це зумовлено створенням у високо-монополізованих галузях паливно-енергетичного і хіміко-металургійного комплексів з метою завищення цін. Звідси інфляція витрат і погіршення фінансового становища підприємств обробної промисловості, сфери послуг і сільського господарства, що стає можливим у зв'язку з відсутністю ефективної політики цін, регулювання ціноутворення. Зокрема, не має правових норм визначення монополюючої високої ціни, критеріїв її вищого значення.

8. Низька ефективність застосування антимонопольного законодавства, значною мірою спричинене дефіцитом норм відповідальності за недобросовісну конкуренцію, зокрема завищення цін, дискримінацію споживачів і недотримання регульованих тарифів на послуги природних монополій. Немало приписів органів антимонопольного регулювання розглядається у судах, однак у багатьох випадках усе закінчується відміною цих приписів. [1]

Як бачимо, антимонопольне законодавство посідає значне місце в економіці та господарському праві як один із способів державного регулювання економіки, а саме обмеження утворення монополій, використання ними монополюючої влади, а також недопущення незаконних дій у конкурентній боротьбі.

Це можна описати на основні кількісних показників, що характеризують обсяги роботи органів Комітету, у 2014 році у розрахунку на одного працюючого відповідали показникам 2011 – 2012 років або перевищували їх.

Таблиця 1. Порівняння результатів діяльності Антимонопольного комітету України у 2011, 2012 та 2014 роках[1].

	2011	2012	2014
Бюджетне фінансування, млн грн	64,8	62,7	50,16
Кількість працівників	788	790	649
Заяв, розглянутих на 1 працюючого	6,4	8,1	6,97
Виявлених порушень на 1 працюючого	5,69	7,36	8,23
Рекомендацій, внесених щодо припинення порушень, на 1 працюючого	1,6	2,7	4,5
Сплачено штрафів на 1 працюючого, тис. грн	27,9	50,6	40,1

Потреба у вивченні антимонопольного законодавства та практики інших країн не потребує сумнівів, адже досвід України обмежується проміжком 7 – 10 років, у той час коли зарубіжні країни працюють у цьому аспекті вже десятки років. У нашому законодавстві існує велика кількість недоліків та прогалин, які потрібно та можливо усунути, для цього достатньо просто проаналізувати законодавства розвинених держав. Одним із таких недоліків є не продумане законодавство стосовно монополій у міжнародній торгівлі. Тобто, законодавство розвинених країн розповсюджується на фірми самої країни та іноземні компанії, діяльність якої має суттєвий, прямий, передбачуваний вплив на комерцію даної країни. Зрозуміло, що потрібно застосовувати серйозні дії стосовно даного ринку. Анти конкурентні дії можуть проводитись як у даній країні так і за її межами. Якщо ж дія не стосується даного ринку, то дій відносно порушника не відбувається. Це мотивується тим що інші країни мають власне законодавство та антимонопольні органи, які повинні за цим слідкувати.

Не тільки вживати заходи до подібних компаній, які мають постійне розташування поза межами країни, але й товари та послуги яких складовою частиною ринку. Особливо це має відношення до України, яка на сьогодні не має потрібного впливу на світовому ринку, для того щоб у випадку не дотримання її законодавства застосовувати санкції. Переважно такі дії опираються на норми міжнародного права.

Одним із важливих недоліків українського антимонопольного законодавства є визначення поняття “монопольне становище”. Так, до прикладу, фірма може називатися монополістом, насправді не будучи ним. Це коли на ринку присутні декілька компаній олігополістів, але жодна не займає монопольного становища, але всі фірми, окрім однієї на певний термін і з різних причин припиняють діяльність. У даній ситуації компанія, яка залишилася автоматично визнається монополістом, до того часу, поки інші фірми не відновлять діяльність.

Увесь світ признає, що в Україні занадто мало розвинений захист інтелектуальної власності. Хоча “на папері” цей закон продуманий достатньо добре, але на практиці реальних методів та важелів впливу на порушників немає.

Антимонопольне законодавство України рік за роком вдосконалюється та доповнюється новими законами. Якщо раніше АМКУ звертав увагу в основному на встановлення монопольних цін та цінову дискримінацію, то тепер увага звертається і на інші фірми.

Отже, українським законодавцям треба працювати в заданому напрямку, враховуючи іноземний досвід, а також розробити свої нові методи боротьби зі зловживаннями монопольним становищем, а також недопущенням та попередженням створення монополій.

Висновки

У процесі виконання роботи було досліджено особливості функціонування монопольного ринку України, а також були визначені шляхи вдосконалення антимонопольного регулювання, а завдання вирішені.

Із фактів та досліджень, що були наведені у першому розділі, можна дійти висновку, що конкуренція це досить складний і багатогранний процес, у якому кожна фірма, зазвичай, прагне монополізувати ринок для максимізації прибутку. Фірми одразу прагнуть використати можливість та бути монополістом на певному ринку. Монополіст має змогу регулювати обсяг випуску, штучно підвищувати та знижувати ціну. Ці всі процеси вкрай негативно впливають на конкуренцію та збільшують суспільні видатки.

Хоча з іншого боку, монополії позитивно впливають та сприяють науково-технічному прогресу, маючи у своєму розпорядженні більшу кількість коштів. Також існують природні монополії, які економлять кошти суспільства.

У другому розділі було досліджено та проаналізовано становище монопольного ринку України на прикладі “Укрзалізниці”. Будучи основним перевізником вантажів і пасажирів, «Укрзалізниця», по суті, є монополією. Однак питання про доцільність реформ, спрямованих на усунення монополізму, та їх наслідки і до теперішнього часу залишається дискусійним. Зважаючи на те, що “Укрзалізниця” – це природна монополія, на сьогоднішній день альтернативи їй не існує, адже практично не можливо прокласти нові залізничні колії. Але цей фактор не повинен означати, що вона досконала та не потребує змін. “Укрзалізниця” потребує радикальних та швидких змін, які покращили сервіс та нормалізували ціну, щоб було співвідношення ціна-якість. І на даний час уже помітні зрушення у реформуванні та перебудові “Укрзалізниці”, сподіваємося, що такі зрушення відбудуть і на монопольному ринку в цілому. В загальному можна зробити висновок, що “Укрзалізниця” потребує таких же змін, як і законодавство та монопольний ринок України.

У третьому розділі було проаналізовано встановлення та розвиток монопольних ринків ЄС та США, а також їхні антимонопольні законодавства.

Аналізуючи встановлення монополій потрібно зазначити, що в США а ЄС монополії розпочали своє формування значно раніше, а отже і часу для усунення цього явище та відродження чесної конкуренції було значно більше.

На початках монополії в основному були природними та виникали внаслідок володіння унікальними ресурсами. Лише згодом утворилася більша кількість штучних монополій дії яких потребували чіткого регулювання. Порівнюючи норми антимонопольного законодавства ЄС та США стикаєшся з фактом, що вони характеризуються значною схожістю. Це говорить про те, що в світі спостерігається загальна тенденція щодо врегулювання монополій, а також, що багато норм антимонопольного законодавства одних країн запозичені у інших. Проте кожна країна має свої особливості, що й відбилося на їх антимонопольному законодавстві.

У четвертому розділі досліджувалася антимонопольна політика України та шляхи її вдосконалення. Проаналізувавши становище помітно, що сьогодні державі необхідно проводити активніші антимонопольні заходи, які повинні полягати в стимулюванні створення нових конкурентоспроможних підприємств, у заохоченні підприємств інших галузей до виробництва монополізованих видів продукції, у полегшенні доступу інших фірм на монополізовані ринки.

Формування і проведення розумної антимонопольної політики повинно сприяти створенню конкурентної сфери ринків економіки України, від якої значною мірою залежить добробут населення України. Але, незважаючи на всі ці заходи, повністю усунути монополію неможливо, можна тільки звузити її шляхом відокремлення ринків природних монополій від змішаних або впровадження нових технологій.

Отже, діючий в Україні механізм антимонопольного регулювання товарних ринків потребує реформування і вдосконалення з урахуванням особливостей та проблем, які виникли під час реалізації програмних заходів демонополізації та перспективних шляхів економічного розвитку національного господарства.

Додаток 1

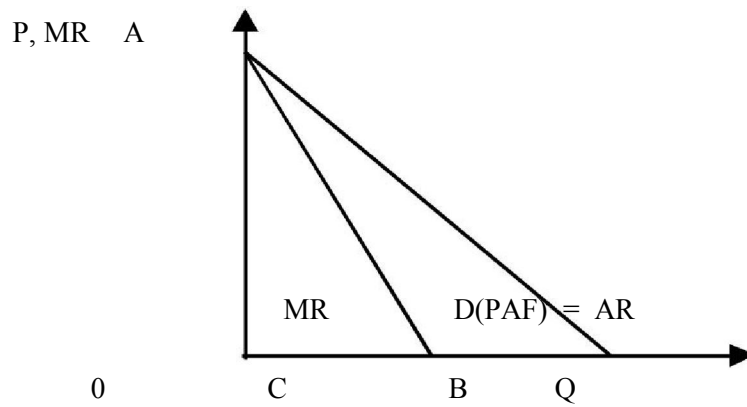

Рис. 1.1 Ціна, попит і граничний виторг підприємства-монополіста

Додаток 2

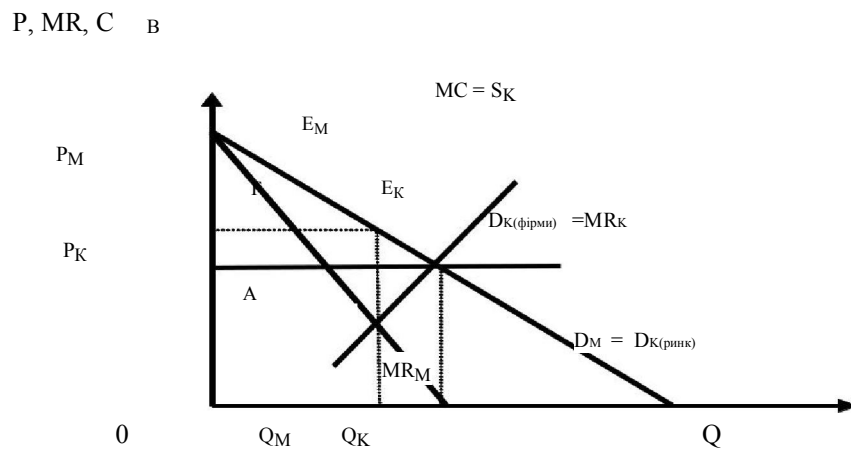
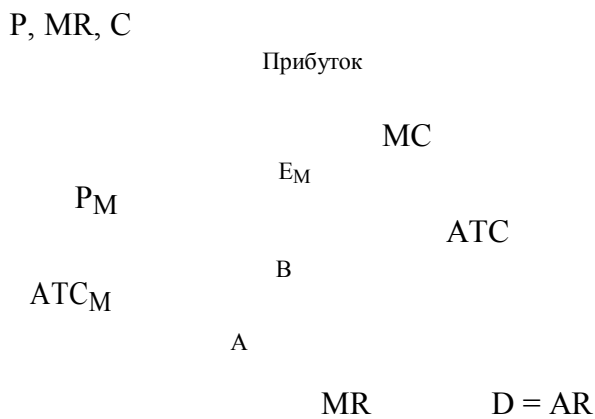

Рис. 1.2. Порівняльний аналіз досконалої конкуренції і монополії

Додаток 3

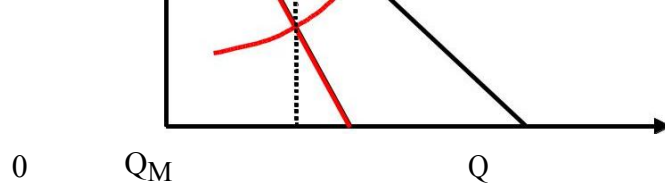
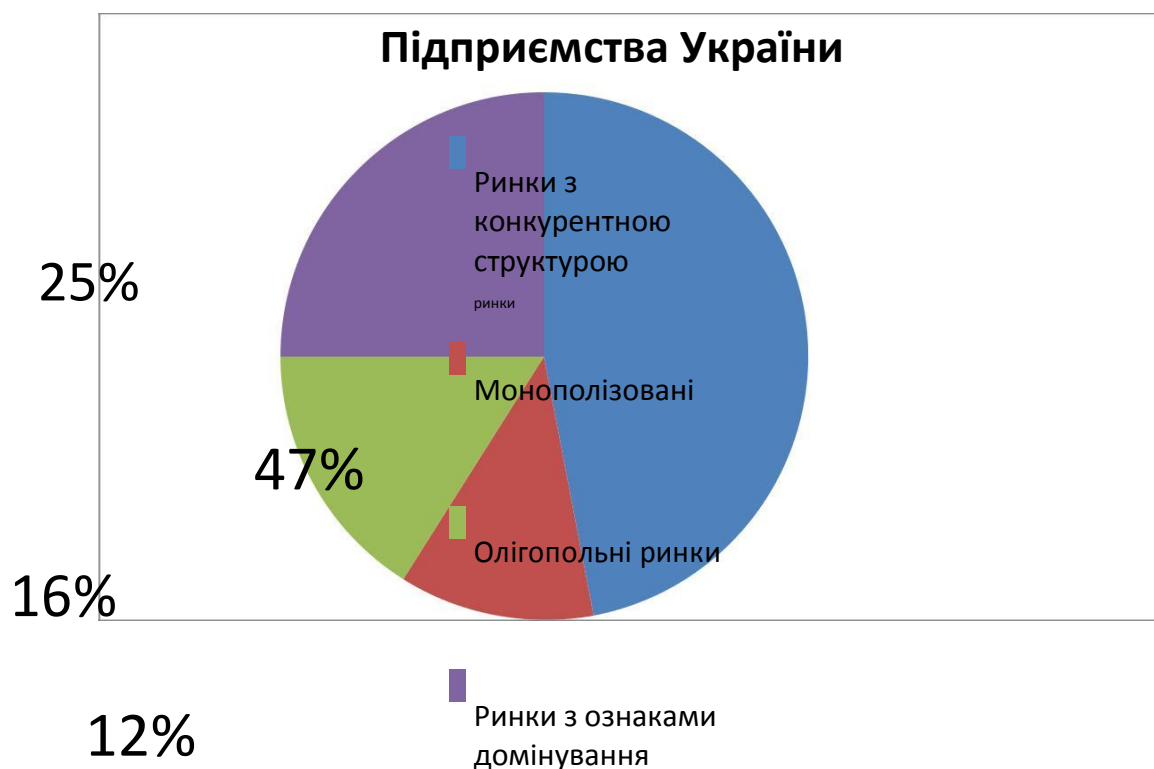

Рис. 1.3. Максимізація прибутку підприємством-монополістом

Додаток 4

Діаграма 1. Структура ринку України

Додаток 5

Таблиця 1. Порівняння результатів діяльності Антимонопольного комітету України у 2011, 2012 та 2014 роках[1].

	2011	2012	2014
Бюджетне фінансування, млн грн	64,8	62,7	50,16
Кількість працівників	788	790	649
Заяв, розглянутих на 1 працюючого	6,4	8,1	6,97
Виявлених порушень на 1 працюючого	5,69	7,36	8,23
Рекомендацій, внесених щодо припинення порушень, на 1 працюючого	1,6	2,7	4,5
Сплачено штрафів на 1 працюючого, тис.	27,9	50,6	40,1

грн			
-----	--	--	--

Список використаної літератури

1. Антимонопольний комітет. Офіційний веб-портал. – Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua>.
2. Базилевич В.Д. Природні монополії / В.Д. Базилевич, Г.М. Филюк. – К.: Знання, 2006. – 367 с.
3. Башнянин Г. І., Щедра О. В. Мікроекономічна теорія. Навч. пос. – Львів: Новий світ, 2007. – 640 с.
4. Венгер В. В. Державне регулювання природних монополій в Україні: Напрямки вдосконалення / В. В. Венгер // Економіка України. – 2008. - №5. – С. 66-67.
5. Гринів А. С., Кічурчак М. В. Національна економіка: навч. пос. – Львів: Магнолія. – 2009. – 464 с.
6. Закон України “Про Антимонопольний комітет України” // Відомості Верховної Ради України 1993, №50, ст.472
7. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності”
8. Закон України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності” від 18 лютого 1992р. // Відомості Верховної Ради України – № 21 – ст. 296
9. Марцин В. Конкуренція як засіб антимонопольного регулювання товарних ринків та місце в ньому держави / В. Марцин // Економіка. фінанси. Право. – 2007. – № 10.
10. Околович О. М. Особливості функціонування монополізованих ринків в Україні / О. М. Околович // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 46.
11. Охріменко О. Стратегічні альянси як інструмент міжнародного співробітництва у сфері високих технологій / О. Охріменко, В. Чернюк // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2014. - Вип.1

(10). - С.5-12

- 12.Петренко Е.А. Реформування залізничного транспорту — теорія і світовий досвід: моногр. / Е.А. Петренко — 2010. — 416 с.
- 13.Столярчук Я.М. Суперечності глобальної монополізації капіталу /Я.М. Столярчук // Регіональна економіка. – 2008. — № 4. – С. 15-23.
- 14.Ульянов К.Є. Особливості монополізації ринків у постіндустріальній економіці / К.Є. Ульянов // Теоретичні та практичні питання економіки. - Випуск 27. - Т.1. - С.243-251.
- 15.Харченко М.О. Монополізація економіки: сутність, позитивні та негативні сторони [Електронний ресурс] М.О. Харченко, С.О. Грицай.
- 16.Чіп Л.О. Надмірна монополізація економіки України як обмежуючий фактор конкуренції / Л.О. Чіп. — Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_99/57.pdf
- 17.Шиш В.О. Особливості розробки Генеральної схеми розвитку залізничного транспорту України до 2020 року / В.О. Шиш // Залізничний транспорт України. – 2009. – № 6 (79). – С. 38-40